

ПЕСНАПЕННІ РАЖАСТВА ХРЫСТОВАГА Ё РЭПЕРТУАРЫ БЕЛАРУСКІХ КАЛЯДНЫХ ВІНШАВАЛЬНЫХ АБХОДАЎ

У сістэме беларускага песеннага календара сваё асобае месца займаюць праваслаўныя богаслужбовыя песнапенні. Яны трывала функцыяніруюць у этнапесеннай традыцыі нароўні з карэннымі, вызначальнымі інтанацыйнымі практыкамі. Песнапенні аднаго з галоўных хрысціянскіх святаў – Ражаства Хрыстовага – арганічна ўлучаны ў корпус тых музычных «знакаў», якімі маркіраваны зімовы (калядны) перыяд каляндарна-абрадавага кола.

Матэрыялы экспедыцыйных абследаванняў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, якія ўтрымлівае аўдыяфонд этнамузыкі, раскрываюць магутны масіў этнафанійных версій трапара «Рождество Твое, Христе Боже наш», кандака «Дева днесь Пресущественнаго раждает», ірмоса 1-ай песні канона «Христос рождается, славите». Выканальніцкія азначэнні царкоўных песнапенняў падкрэсліваюць у першую чаргу іх прыналежнасць да каляднага спеву («коляды», «на Шчодру», «звязда», «як звязду насілі», «як со звездой ходят, звезду качают»), а таксама нярэдка пазначаюцца як «малітва».

Менавіта са спявання трапара распачынаюцца віншаванні ў час каляднага абходу двароў: *«Пад акном можна зразу Хрыста праславіць, і хазяева дома гаварылі, еслі можна – сразу заходзілі ў хату, еслі нет – повернулись і пошлі во вторую хату»* [*1]; *«Поздравляем з Рожджэством Хрыстовым, дай Бог правесці і шчэ праз год дождаты. Ну, і начынаем з «Рожджэства»* [*2].

Нярэдка ў калядным віншаванні трапар Ражаства Хрыстовага аб'ядноўваецца ў «адзінае выказванне» з кандаком свята, рацэямі, псальмамі-калядкамі, атрымлівае працяг у некананічным «свабодна» складзеным тэксе. Адным з шматлікіх прыкладаў такога спалучэння можа служыць спеў пад час калядных абходаў, зафіксаваны ад М. П. Лук'янавай (1921 г. н.), у якім аб'яднаны трапар і кандак свята з фрагментам псальмы, рацэяй, мнагалеццем [*3]:

$\text{♩} = 180$

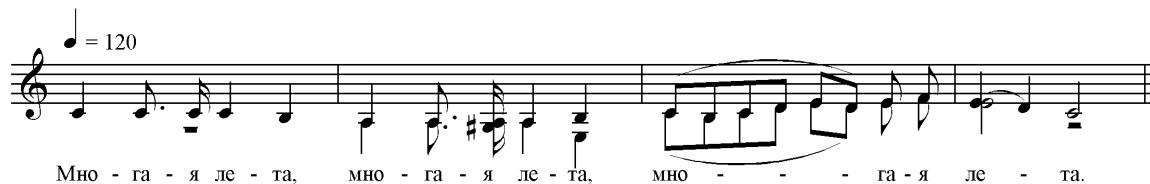
Раж - дзес - тво Тва - ё, Хрісь - ці Бо - жэ наш, вос - сі - я мір во свет ра - зу - ма.

Ці - бе кла - ні - ім - ся Сон - ца праў - дзе, Ці - бе ві - дзім с вы - са - ты Вас - то - ка.

Го - спа - дзі, сла - ва Ці - бе. Дзе - ва дне Пре - су - шчэ - му прі - хо - дзіт,

З традыцый калядных віншавальных абходаў двароў звязана выкананне Мнагалецця. Пажаданне здароўя «на многая лета» арганічна ўлучаецца ў калядны спеў і часцей за ўсё замыкае абход [*4]:

І патом шло шчэ паздравленіе: "Паздравляем вас с празнікам,
с Раждзestвом Хрыстовым. Дай Бог прожыты,
за год дождаты живым, здоровым. Ну, і в канцэ ужэ..."

У нас во так поют. Вот..

Пры ўзнаўленні царкоўных песнапенняў носьбітамі этнічнай традыцыі назіраецца скажэнне іх кананічных тэкстаў, якое абумоўлена шэрагам фактараў. Сярод іх – падпарадкаванасць агульным фанетычным нормам беларускай мовы, тым дыялектным асаблівасцям гаворак, якія існуюць у «жывым» маўленні, індыўдуальныя якасці маўлення выканаўцы, неразуменне асобных лексем царкоўна-славянскай мовы, выкананне песнапенняў па памяці і інш.

Структурна-кампазіцыйная арганізацыя богаслужбовых песнапенняў аказваецца самым варыятыўна зменлівым кампанентам пры ўзнаўленні іх традыцыйнымі спевакамі. Калі ў вербальным «радзе» трансфармацыі кананічных тэкстаў літургічных песнапенняў відавочныя, то ў сферы ўласна музычнага інтанавання выразна праяўляе сябе арыентацыя на звычайную практыку праваслаўнага богаслужбовага спеву і нерушнасць усталяванага гласавага распявання гімнаў – трапара на 4-ты, кандака на 3-ці, а канона на 1-шы гласы. У большасці сваёй этнафанійныя версіі з'яўляюцца амаль дакладным ўзнаўленнем звычайнага варыянта з магчымымі нязначнымі адхіленнямі ад гласавай мадэлі.

У пеўчым чыне праваслаўнага богаслужэння дастаткова шырока ўкараніліся і кампазітарскія ўвасабленні кананічных гімнаў Ражаства. Пад час экспедыцыі ў Драгічанскі раён Брэсцкай вобласці ад Ніны Васільеўны Маціюк (1958 г. н.) была зафіксавана версія такога «*нотнага*» песнапення, якая, па азначэнні выканальніка, з'яўляецца «*торжэственным варіянтам*» трапара і ўвасабляе адзін з аўтарскіх варыянтаў распявання літургічнага тэксту, прапанаванага Д. Бартнянскім [*5]:

- Просто простэй. Да? Ну, вын есцe там. Просто так на чэтвёртый глас, і есцe такі празнічны, другі напeв eгo.
 - Обычный.
 - Ага.

$\text{♩} = 140$

Ро-жде-ство Тво-е, Хрі-сьце Бо - жэ наш, воз-сі-я в мі - ра-ві свет, свет ра - зу-ма,
 в нем бо зве-здам слу - жа - шчый, і зве-здо - ю у - ча - ху - ся.
 Це-бе кла - ня - ці - ся Со - нцу Пра - вды, Це-бе кла - ня - ці - ся Со - нцу Пра-вды,
 і Це-бе ве-дзе-ці с вы - са - ты Во - сто - ка. Го - спа-дзі, сла - ва Це - бе.

- Это нотное вжэ шчытаецца.
 - Нина Васильевна, а вот этот напeв откуда?
 - Это всё церковное. Ведь...
 - Вот этот торжественный вариант, да?
 - Да, это торжественное. Именно на Рождество сповае, там і мужскіe гoлoсa, і жанскіe гoлoсa. Это шчытаецца вжэ празнічны, так як празнік.
 - А откуда Вы eгo взяли, вот мелoдию эту?
 - Так это мелoдзія... она... это нотное факціeскі шчытаецца. Но мoжэ eслі я на слух брала ілі ды там eшчэ xтo-тo там брав, тo мoжэ дo тo зменeнo чтo-тo тpoхі. Знаeтэ, як тo.
 - Вот, почему я и спрашиваю.
 - Штo eнo імeннo так. Но, обычно это празнічны. Я вот в цэрквax чулa так спэвaюць, так спэвaюць.

Аб непасрэднай уключанасці праваслаўных песнапенняў у інтанацыйныя практыкі віншавальных абходаў дварoў на Каляды сведчыць і своеасаблівая версія ражастоўскага трапара, зафіксаваная ад Стэфана Міхайлавіча Еўцеева (1906 г. н.) [*6]. Узор, які згодна з выканальніцкім азначэннем, спяваецца на Каляды «жадному хазяіну», прадстаўляе сабой жартоўную ператэкстоўку трапара з дакладным захаваннем яго гласавай «формы» на структурна-рытмічным і гукавышынным узроўнях:

$\text{♩} = 290$

Раж-дзес-тво Тва - ё два-цаць пя - та - я, га - ла - ва тва - я кас - ма - та - я.
 Во - чы тва - е лу - па - ты - я, нос твой як буль - бі - на.
 Раж-дзес - тво два-цаць пя - та - я, а дзень-гі пра-піў два-ца - та - га.

Экспедыцыйныя абследаванні беларускіх этнaтэрытoрый сведчаць, што разнастайныя паводле жанраў богаслужбовыя песнапенні Ражаства функцыянальна запатрабаваныя ў сялянскім побыце і з'яўляюцца неад'емнымі кампанентамі калядных абрадавых дзей. У выніку ўключэння песнапенняў праваслаўнага богаслужэння ў прастору традыцыйнай культуры

яны становяцца матэрыялам, які падлягае адаптацыі з боку носьбітаў этнічнай традыцыі. Этнафанійныя версіі, якія ўзнікаюць у выніку «прачытання» літургічных песнапенняў традыцыйнымі вясковымі спевакамі, паўстаюць іх своеасаблівымі «перакладамі»/адаптацыямі. Яны з’яўляюцца не «спрашчэннем» пісьмовай крыніцы, а яе ўзнаўленнем у адпаведнасці з законамі фальклорнага мыслення/творчасці. Вуснатрадыцыйныя «прачытання» праваслаўных песнапенняў пакідаюць уражанне асобай чысціні стаўлення да сэнсу гімнаграфічнага слова, набожнасці, сапраўднай духоўнасці.

ЗАЎВАГІ

*1. Запісала экспедыцыя БДАМ пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец у 2006 г. у в. Дзераўная Драгічынскага раёна Брэсцкай вобласці ад М. М. Мароза (1939 г. н.). ФАЭ БДАМ, 1Е 131/4.

*2. Запісала экспедыцыя БДАМ пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец у 2006 г. у в. Навасёлкі Драгічынскага раёна Брэсцкай вобласці ад М. В. Байдук (1932 г. н.), М. І. Байдук (1936 г. н.), Н. П. Байдук (1939 г. н.), Т. А. Байдук (1948 г. н.), З. К. Кулік (1940 г. н.), Л. Р. Рубец (1929 г. н.). ФАЭ БДАМ, 1Е 140/24.

*3. Запісала экспедыцыя БДАМ пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец у 1984 г. у в. Яноўка Шумяцкага раёна Смаленскай вобласці. ФАЭ БДАМ, 646187/340.

*4. Запісала экспедыцыя БДАМ пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец у 2006 г. у в. Заніўе Драгічынскага раёна Брэсцкай вобласці ад В. Ц. Снітчук (1930 г. н.), Т. В. Бацоха (1954 г. н.). ФАЭ БДАМ, 1Е142/6.

*5. Запісала экспедыцыя БДАМ пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец у 2006 г. у в. Антопаль Драгічынскага раёна Брэсцкай вобласці. ФАЭ БДАМ, 1Е146/24.

*6. Запісала экспедыцыя БДАМ пад кіраўніцтвам Л. П. Касцюкавец у 1979 г. у в. Тарасаўка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці. ФАЭ БДАМ, 2Е161/28.